

Het nut van een prijs voor nuttig onderzoek

Is onderzoek naar leven op Mars maatschappelijk relevanter dan onderzoek naar het leven in het oude Rome? Zou de uitvinder van de atoombom de Societal Impact Award kunnen krijgen? Een discussie over het nut en de beperkingen van deze prijs met rector Lex Bouter, wetenschapsfilosoof Hans Radder en hoogleraar oudheidkunde Bert van der Spek.

TEKST: WELMOED VISSER
EN PETER BREEDVELD
FOTO'S: COMVU/YVONNE COMPIER

Bert van der Spek: "Als president Bush een jaar geschiedenis aan de VU had gestudeerd, had hij veel fouten in Irak kunnen voorkomen: hij had geweten dat Irak een seculiere staat was waar Al Kaida geen voet aan de grond had en dat het als je een land veroverd niet zo handig is om de elite naar huis te sturen, het leger te ontbinden en geen respect te tonen voor de lokale godsdiensten. De geschiedenis zit vol voorbeelden waar we iets van kunnen leren, maar het vak wordt door de financiers van onderzoek als nauwelijks relevant gezien."

Hans Radder: "Criteria voor relevant onderzoek moeten algemene belangen weerspiegelen. Nu beperken ze zich vaak tot het economisch nut."

Lex Bouter: "Dat willen we nadrukkelijk niet met de Societal Impact Award. Het gaat ook om culturele en maatschappelijke waarde. Onderzoek op het gebied van de oudheid kan wel degelijk maatschappelijk relevant zijn, als het bijvoorbeeld inzicht geeft in politieke problemen waar we vandaag de dag mee te maken hebben. En maatschappelijk relevant onderzoek hoeft ook niet voor iedereen relevant te zijn. De uitvinding van een medicijn voor mensen met een ernstige, maar zeldzame ziekte, heeft een grote relevantie, ook al is dat maar voor een kleine groep. Maat-

schappelijk relevant is dus niet hetzelfde als economisch rendabel."

Van der Spek: "Toch loopt de VU vooraan waar het gaat om het economisch denken over onderwijs en onderzoek. Het hele nieuwe financieringssysteem is erop gebaseerd. In plaats van dat het bestuur naar Den Haag gaat en zegt: 'dit is geen goede basis om een universiteit te financieren', loopt ze voor de troepen uit. Is Engels vijftien keer zo belangrijk als Duits omdat het vijftien keer zo veel studenten trekt? Dat is onzin natuurlijk, maar zo werkt het nieuwe financieringssysteem wel."

Bouter: "Dat is gechargeerd. Voor een opleiding met meer studenten zijn gewoon meer docenten nodig. Maar het is waar dat de financiering van de alfawetenschappen achterblijft. Dat is een landelijk probleem. Ook andere universiteiten hebben daar last van."

Leven op Mars

Radder: "Universitair onderzoek wordt grotendeels met belastinggeld gefinancierd. Daarom ben je als wetenschapper verantwoording verschuldigd aan de maatschappij. In die zin zou je

Wie is wie?

LEX BOUTER (1956) is sinds 2006 rector van de VU en juryvoorzitter van de Societal Impact Award. Hij is hoogleraar epidemiologie en stond van 1992 tot 2006 aan het hoofd van het EMGO-instituut (voor preventie en behandeling in de eerstelijnsgezondheidszorg) aan de VU.

HANS RADDER (1949) is hoogleraar filosofie van wetenschap en techniek aan de VU. Een van zijn onderzoeksprojecten gaat over de rol van commercie in de wetenschap. Radder besprak dit thema ook in zijn oratie *Wetenschap als koopwaar* in 2003.

BERT VAN DER SPEK (1949) is hoogleraar oude geschiedenis aan de VU. Hij leidt een NWO-project over marktwerking in Babylonië tussen 485 en 61 v. Chr. Vorige maand schreef hij een opiniestuk in *Ad Valvas*, waarin hij protesteerde tegen het nieuwe financieringsmodel van de universiteit.

LEX BOUTER

‘Het onderzoek hoeft niet voor iederéén relevant te zijn’

kunnen zeggen dat onderzoek altijd maatschappelijk relevant zou moeten zijn. De vraag is alleen wat je daaronder verstaat.”

Van der Spek: “Vergelijk de onderzoeksvraag naar de levensverwachting in het Romeinse Rijk eens met de vraag: is er leven op Mars? Beide vragen hebben weinig relevantie voor de huidige maatschappij, hoewel je van de geschiedenis nog iets zou kunnen leren. Zo had Rome in de oudheid al een miljoen inwoners. Daar speelden urbanisatieproblemen die we vandaag ook in onze grote steden zien. In elk geval weten we zeker dat er sprake was van leven. De kans dat er op Mars leven is, is verwaarloosbaar. Toch worden er voor het Marsonderzoek vele miljarden onderzoeksgeld uitgetrokken, terwijl de oudheidkunde het met veel minder geld moet doen.”

Bouter: “Een onderzoek naar sociale verbanden in het Rome van de oudheid kan grote relevantie hebben voor de huidige maatschappij. Als er een proefschrift over zo’n onderwerp bij de jury voor de Societal Impact Award terecht zou komen, zouden we het zeker serieus in overweging nemen. Wel moet de onderzoeker in staat zijn om de relatie te leggen naar de huidige maatschappij.”

HANS RADDER

‘Ook de VU benadert wetenschap steeds meer op een economische manier’

Van der Spek: “Ik had een studente die een masterscriptie heeft geschreven over Macedoniërs in Egypte en West-Azië na Alexander de Grote. Nu promoveert ze aan de Erasmus Universiteit op een onderzoek naar de integratie van Marokkanen in Rotterdam en Antwerpen. De problemen zijn vergelijkbaar.”

Belangenverstrengeling

Radder: “Maatschappelijke relevantie is trouwens niet hetzelfde als maatschappelijke impact. Er zijn onderzoeken die maatschappelijk zeer relevant zijn zonder dat ze een grote impact hebben, en andersom.”

Bouter: “Het gaat ons bij die prijs wel duidelijk om de impact: de potentiële invloed op de kwa-

liteit van het bestaan. Of er ook daadwerkelijk iets verbetert, hangt ook af van factoren buiten de wetenschap.”

Radder: “De uitvinding van de atoombom heeft een enorme impact gehad, maar die komt, neem ik aan, niet in aanmerking. Morele aanvaardbaarheid speelt een rol.”

Bouter: “Uiteraard. We bedoelen natuurlijk een positieve bijdrage aan de kwaliteit van het bestaan.”

Radder: “Een ander probleem met vermaatschappelijkte wetenschap is dat je belangenverstrengeling kunt krijgen. Zeker als het zich verenigt in één persoon. Neem het voorbeeld van de hoogleraar in Wageningen die in zijn oratie vertelde hoe gezond melk is, terwijl hij ook in dienst was bij Campina. Al baseert die man zich op zuiver wetenschappelijke argumenten, hij heeft de schijn tegen. Ook aan de VU heb je hoogleraren met een functie in het bedrijfsleven eraanast en dat is een constructie die bij andere beroepen, zoals journalisten, rechters of politici, als zeer onwenselijk wordt gezien.”

Bouter: “Dat is wel heel streng. Er is ook een andere kant: het heeft grote voordelen als een wetenschapper in de maatschappij staat, voor het onderzoek en bijvoorbeeld voor stages voor studenten. Met iedereen die hoogleraar wordt, heb ik als rector een gesprek. Als die persoon nevenfuncties heeft, wijs ik hem of haar altijd op het gevaar van belangenverstrengeling.”

Peter Breedveld: “Aan de VU zit een bijzonder

Wat is de Societal Impact Award?

De Societal Impact Award wordt uitgereikt door de VU bij de diesviering op 20 oktober. Er is een juniorprijs voor een promovendus die vorig jaar een proefschrift heeft geschreven dat potentieel een grote maatschappelijke impact heeft. Daarnaast is er een seniorprijs voor een wetenschapper die al jaren onderzoek doet met een grote maatschappelijke impact. De winnaars krijgen elk vijftienduizend euro. Het is de tweede keer dat de Societal Impact Award wordt uitgereikt. Vorig jaar was er één prijs, die werd gewonnen door de ontwikkelingseconoom Wendy Janssens voor haar promotieonderzoek naar de positie van vrouwen in ruraal India. Dit jaar zijn er zes genomineerden: drie junioren en drie senioren. Rector Lex Bouter nam het initiatief voor de Societal Impact Award. Binnen het EMGO-instituut waar hij jarenlang directeur van was, bestaat een dergelijke prijs al langer.

hoogleraar pensioenrecht die ook directeur is van Aegon. Hij stelde laatst dat Nederlanders te weinig aanvullende maatregelen nemen voor hun pensioen.”

Radder: “Dat is precies wat ik bedoel.”

Bouter: “Je moet zo’n uitspraak op zijn wetenschappelijke merites beoordelen. Categorische diskwalificatie omdat iemand op hetzelfde gebied ook een andere functie vervult, gaat me veel te ver.”

Slechte artikelen

Radder: “Het meten van wetenschappelijke prestaties is de afgelopen jaren een hele industrie geworden, met citatiescores, publicatielijsten en puntensystemen voor publicaties. Er zitten nogal wat haken en ogen aan dat systeem. Het zou niet goed zijn als we binnenkort ook de maatschappelijke relevantie van onderzoek gaan kwantificeren. De beperkingen zijn enorm.”

Bouter: “En toch zijn we het binnen de jury tot nu toe altijd unaniem eens over wie de Societal Impact Award moeten winnen. Het interessante is dat de verschillende juryleden met heel verschillende argumenten komen, maar dat we uiteindelijk bij dezelfde onderzoeken uitkomen. Blijkbaar zit er een zekere kwaliteit in die onderzoeken waar we het over eens zijn, ook al is het moeilijk meetbaar.”

Van der Spek: “Nederlandstalige publicaties spelen een rol bij die maatschappelijke verantwoording. Ik ben ervoor dat je een groot publiek uitlegt waar je mee bezig bent, maar binnen de wetenschap tellen alleen de Engelstalige artikelen in internationaal gerenommeerde tijdschriften. En om subsidie binnen te krijgen, is het helemaal niet slim om veel moeite te steken in Nederlandstalige artikelen.”

Radder: “Ook daarin zie je dat wetenschap steeds meer op een economische manier wordt benaderd. Ook aan de VU: in woorden wordt het

BERT VAN DER SPEK

‘Je moet eigenlijk proberen slechte artikelen gepubliceerd te krijgen in toptijdschriften’

belang van Nederlandstalige publicaties erkend, maar in daden stuurt de VU precies in tegengestelde richting.”

Van der Spek: “Je moet eigenlijk proberen slechte artikelen gepubliceerd te krijgen in toptijdschriften. Dat is de manier om reacties uit te lokken en dus veel geciteerd te worden. Ik heb ook weinig op met *peer reviewed* [getoetst door vakgenoten, red.] tijdschriften. Die geven namelijk doorgaans de voorkeur aan veilige studies die de reputatie van gevestigde reviewers niet schaden.”

Bouter: “Nederlandstalige artikelen en aandacht in de media zijn wel een goede indicatie voor de maatschappelijke impact van onderzoek. Een van de genomineerde proefschriften, van Martijn de Koning over de integratie van islamitische jongeren, is daar een mooi voorbeeld van: het kreeg heel veel media-aandacht omdat het een onderwerp behandelt dat momenteel zeer maatschappelijk relevant is.”

Breedveld: “Maar moet je zo iemand nog een prijs geven? Die heeft al zo veel media-aandacht gehad.”

Bouter: “De winnaars van zo’n award hebben een symboolfunctie. Er zijn natuurlijk honderden wetenschappers die ook interessant en belangrijk onderzoek doen. Sommigen meer zichtbaar dan anderen. Het ene vakgebied leent zich bovendien beter voor onderzoek met een grote maatschappelijke impact dan het andere. De Societal Impact Award is nadrukkelijk geen waardeoordeel over het onderzoek dat niet in de prijzen valt. Er moeten ook waterdragers zijn, zoals ik dat altijd noem; onderzoekers die het werk doen dat niet meteen in het oog springt. Die zijn heel belangrijk in de wetenschap.”

Radder: “Misschien moet de VU daar ook een prijs voor instellen.”

Van der Spek: “De studie van spijkerschrift kan ineens wereldpolitiek worden: in Chicago liggen enige tienduizenden kleitabletten uit Persepolis op ontcijfering te wachten. Ze zijn daar in de jaren dertig terechtgekomen na een Amerikaanse opgraving, maar officieel zijn ze eigendom van Iran. Nu hebben de nabestaanden van slachtoffers van een aanslag in Israël bij een Amerikaanse rechtbank Iran verantwoordelijk gesteld en beslag laten leggen op die kleitabletten. Iran erkent dit uiteraard niet en eist de tabletten terug. Als ze teruggaan, is de kans groot dat ze voor altijd verloren raken voor de wetenschap. Dus er is haast bij het maken van een wetenschappelijke editie. Maar alleen zo’n editie is voor NWO geen reden om er geld in te stoppen. Er moet een historische interpretatieve studie aan vastgeknoopt worden en er moet een wollig verhaal omheen over het culturele belang, de maatschappelijke relevantie en dergelijke. Het is ons wel gelukt om geld voor een postdoc los te krijgen, maar dat wordt steeds meer een kwestie van de juiste stukjes schrijven.”

Bouter: “Daar zijn cursussen voor. Het is goed om vooraf helder te formuleren hoe het onderzoek in elkaar zit en waarom het belangrijk is. Maar ik geef toe dat het allemaal wel efficiënter kan.”

Van der Spek: “De tijd die het allemaal kost. Die zouden we veel beter voor onderzoek kunnen gebruiken.”

Radder: “Zeker. Maatschappelijke relevantie houdt ook fundamenteel onderzoek in, dat los staat van de waan van de dag. Dat is als langetermijninvestering nodig voor een hoogwaardige kennisinfrastructuur.”

Bouter: “Wetenschappers mogen zich best laten leiden door hun nieuwsgierigheid, graag zelfs, maar daarnaast moeten ze altijd ook bereid zijn om na te denken over wat hun onderzoek aan de maatschappij kan bijdragen.”